

KONCEPCIJA „DRUŠTVA RIZIKA“ ULRICHA BECKA I NJENI DOSEZI U SOCIOLOŠKOJ TEORIJI XXI ST. – KONSTRUKCIJA I VLADANJE KRIZAMA U SAVREMENOM DRUŠTVU

Meho KARAVDIĆ

University of Sarajevo, Faculty of Philosophy
Franje Račkog 1, 71000 Sarajevo, B&H
E-mail: karavdicmeho@gmail.com

ABSTRACT

U ovom radu se prikazuje analiza savremenog društva koje pod uticajem indikatora modernizacije i globalizacije proizvodi rizike što globalno pogađaju ljude, uz sve veću nesigurnost i neizvjesnost. Polazeći od Beckovih ideja, ukazuje se na konceptualno poimanje rizika, uključujući koncept savremenih događaja u svijetu, vezanih za pojavu COVID-19. Pored toga, ukazuje se na historijske aspekte modernizacije pomognute znanošću i tehnološkim inovacijama te ulogu kapitalizma koji svoje temelje ima u modernizaciji, sa svrhom maksimalizacije profita i povećanja rizika. Objašnjava se triangulaciju pojmova globalitet, globalizam i globalizacija i njihova povezanost sa neoliberalnom ideologijom te se namjerava pokazati kako su takvi procesi otežali kontrolu i odgovor na COVID-19.

Ključne riječi: riječi: modernizacija, globalizacija, kapitalizam, COVID-19, rizik

In this paper, I present an analysis of modern society, which under the influence of indicators of modernization and globalization produces risks that affect people globally with increasing uncertainty and uncertainty. Starting from Beck's ideas, the conceptual understanding of risk is pointed out, including the concept of contemporary world events related to the emergence of COVID-19. The historical aspects of the modernization of aid to science and technological innovation and the role of capitalism, which has its foundations in this for the purpose of maximizing profits and increasing risk, are pointed out. I explain the triangulation of the terms globality, globalism and globalization and their connection with neoliberal ideology. Te wants to show how such processes have made it difficult to control and respond to COVID-19.

Key words: modernization, globalization, capitalism, COVID-19, risk

1.0 Uvod

Savremeno društvo u kojem bivstvujemo oduvijek je prožeto nezvjesnostima koje vrebaju iza svakog ugla. Život je konstantno prožet nesigurnošću u kojoj nas novi „nevidljivi neprijatelj“ navodi na matricu ontološke nesigurnosti. Od početka pandemije COVID-19 taj se jaz dodatno proširio i uvukao pod kožu svakog pojedinca. Problemi na koje su nas priroda i sociološka razmatranja upozoravali, naglašavajući to da rizici nalikuju na „tempiranu bombu“ te da je tanka nit njihovog eskaliranja i eruptiranja, kao i da njihove posljedice ugrožavaju svako biće na planeti, bez obzira na status, postali su evidentni. U svijetu gdje je maksimalizacija profita na prvom mjestu, zanemarila se činjenica da proizvodnju prati i društvena proizvodnja rizika koju najbolje oslikava metafora „efekta bumeranga“ Ulricha Becka. Društvo rizika uvijek će gledati u budućnost jer je njegovo centralno obilježje nepredvidivost. U skladu s tim Beck drugu, to jeste refleksivnu modernost veže upravo za nastanak društva rizika: „Taj pojam označava razvojnu fazu modernog društva u kojoj se socijalni, politički, ekološki i individualni rizici koje je izazvala dinamika inovacije sve više otimaju institucijama kontrole i osiguranja industrijskog društva“ (Beck, 2001, 41).

Prema tome, možemo da predvidimo da je kriza koju je prouzrokovala pandemija koronavirusa rezultat društvene strukture. Rizici su takvi da ih je teško staviti pod kontrolu kada se jednom pojave. Sve više pojedinaca traži kontakt sa ekspertizama, jer jedino na taj način funkcionira esencija bitka pojedinca. Taj osjećaj relijabilnosti u odnosu na ljude i stvari, koji je ključni za pojam povjerenja, suštinski je za osjećanje ontološke sigurnosti, stoga je ovo dvoje psihološki tijesno povezano (Giddens, 1998, 95). Pojedinci su prinuđeni da tragaju za identitetom i osjećajem sigurnosti. Trenutna situacija koja nas je globalno pogodila i koja zahtijeva da se propita geneza modernosti je svojim razvojem i tehnološkim inovacijama te snažnim utjecajem globalizacije dovela društvo u rizično stanje. Ona je, kontradiktorno svom naumu, postala ishodište rizika.

2.0 Modernost i napredak: o društvu ontološke nesigurnosti

Modernizacija je proces koji je uveliko promijenio društveni tok stvari, što za posljedicu ima suprotstavljenost tradicionalno vs. moderno. Proces modernizacije tekao je na krilima uspona znanosti i njenog opred-

mećenja u tehnološkom razvoju. Modernizirana zapadna društva, koja su i proizvela ove procese, polagano su te procese širila i na druge predjele, pri čemu je čitav svijet postajao „modernim“. Procesi globalizacije intenzivirali su taj trend. Veliki doprinos teoriji modernizacije i njezinoj analizi dugujemo savremenim teoretičarima refleksivne sociologije Ulrichu Becku, Anthonyju Giddensu i Zygmuntu Baumanu, koji imaju do-dirne tačke i na taj način daju jedan holistički uvid u trenutno stanje. Bauman u studiji „Tekuća modernost“ ukazuje:

„Društvo koje ulazi u 21. stoljeće nije ništa manje ‘moderno’ od društva koje je ušlo u 20; najviše što se može reći jeste to da je moderno na drugačiji način. Moderno je kao i ono otprije jednog stoljeća po onome što modernost odvaja od svih ostalih povijesnih oblika ljudske kohabitacije: po kompuzivnoj i opsesivnoj, neprekidnoj, nezaustavljivoj, vječno nedovršenoj modernizaciji; golemoj i neiskorjenljivoj, neutaživoj žeđi za kreativnom destrukcijom (ili žeđ slučaj: od ‘raščišćavanja terena’ u ime ‘novog i usavršenog’ projekta; od ‘likvidacije’, ‘zatvaranja’, ‘postupnog gašenja’, ‘fuzije’, racionalizacije’, a sve radi povećanja sposobnosti da se i ubuduće radi isto što i dosad – jača produktivnost ili konkurentnost).“ (Bauman, 2011, 33-34)

Prema Baumanu, današnje društvo je moderno, ali se moderna sama po sebi mijenja. Modernost, prema tome, ima za cilj naći nove i bolje oblike organizacije društva i rada od onih koja su postojala ranije. Inovacije i brzina razvoja pod utjecajem su globalizacije koja sažima vrijeme i prostor. One su rapidno proširene širom planete, a time su došli i novi oblici rada, sve u svrhu poboljšanja produktivnosti pojedinca, smatrajući da će na taj način kroz napredak čovjek naći zadovoljenje i sreću. Ljudi su započeli sa masovnom proizvodnjom pretvaranja bogatih resursa u materijalne objekte. Modernost je tako dovela do mnogih i dinamičnih promjena u znanosti i tehnologiji te omogućila promjene u svim sferama socijalnog života. Znanost je kroz koncept moći upravo najvećim dijelom doprinijela do smjenjivanja predmodernih oblika rada. Ta moderna je, prema mišljenju Ulricha Becka, osigurala odlazak iz feudalnog i tradicionalnog uređenja u industrijsko društvo.

Svijet današnjice je na tom putu vođen prema stalnom unapređenju i nadogradnji, što je i esencijalno pravilo modernosti, a ona je vršena kroz tehničko-tehnološku revoluciju promjene ambijenta koja je moguća je-

dino kroz proces u kojem čovjek teži da spozna prirodu i njene zakone i na taj je način ukroti, tj. podredi je sebi. Taj osjećaj trijumfa, njegovo radosno iščekivanje zemaljskog raja, najbolje izražava smisao ideje napretka: „...sve je stavljeno pod egidu napretka: znanost, znanstvene metode, sposobnost djelovanja, svojstva duha itd.“ (Kalanj, 1994, 14). Dakle, tragalo se za prosvjetiteljskom niti objektivnog znanstvenog zahvata koji je poslužio kao alat za spoznaju okruženja. Radilo se na tome da se društva demitologiziraju, tj. na rupturi religijskog i uspostavljanju koncepta (znanosti) koji će društvo voditi, kako R. Kalanj kaže, u materijalni raj; dakle, pojedinci će na taj način doći do „svetog grala“. Identičan pogled ima Beck, koji aludira na suprotstavljanje tradiciji. „Kao što je modernizacija ukinula staleški okoštalo agrarno društvo u XIX veku, i izvukla sliku industrijskog društva, danas modernizacija briše konture industrijskog društva i nastavlja kroz novu formu“ (Beck, 2001, 19). Vidi se rezultat historijskih promjena kroz koje je društvo prošlo pod utjecajem modernizacije. Također možemo vidjeti kako je iščezavalo i nestajalo feudalno društvo, koje je sa sobom povuklo i političke oblike koji su povezani s njim. S druge strane, razvilo se industrijsko društvo koje je ekonomski teret prebacilo na fabrike i tako razvilo klase. Kapitalizam je imao važnu ulogu u usponu i na scenu je doveo klasni konflikt, ekonomsku paradigmu koja za cilj ima maksimalizaciju profita, povećanje produktivnosti rada i konačno eksploataciju u svrhu prikupljanja sredstava za ubrzano širenje ideje napretka kroz akumulaciju kapitala. Ti ekonomski procesi odvijali su se u sferi nacionalne države, nove forme političkog aparata, i demokratskih institucija.

Koncept modernizacije ne treba posmatrati jednodimenzionalno. Prethodno razmatranje vezano je za industrijsku modernu, društvo koje se često posmatralo kao društvo dohotka rada. Sve što je takvo društvo podrazumijevalo, sumirano je u „klasama“ koje se, prema Becku, počinju dezintegrirati pod utjecajem modernizacije koja proizvodi novu formu društva. Dezintegracija obuhvaća i ostale društvene sfere. To možemo vidjeti na primjeru rodova, institucije braka itd. Treba također napomenuti to da Beck pod pojmom prve moderne upravo podrazumijeva koncept industrijskog društva, koju on još naziva i klasičnom, linearnom, jednostavnom modernom (Beck, 2001, 11). Cilj je pokazati kako je došlo do transformacije moderne, sloma *metodološkog nacionalizma* i nastanka jedne nove društvene zbilje. U prvoj moderni društvo se ogledalo u načelima jednakosti, formalizma, proizvodnje i sl., ali na kraju, zbog načina sprovođenja kroz institucije, nastale su klasne nejednakosti i diskriminacije.

U svemu tome ekonomska podloga je bila od velike važnosti. Kapitalizam je snažan i dinamičan oblik djelatnosti koji je i sam ugrađen u temelje modernizacije. Prema tome, kapitalizam nazivamo ekonomskim sistemom u kojem je cilj neprestana akumulacija kapitala (Volerstin, 2005). Kapitalistički sistem uvijek teži maksimalizaciji uspjeha. Profit je njegova vodilja, a znanje instrument. Komodifikacija znanosti i njena usmjerenost ka ciljno-racionalnom djelovanju ne samo da su produžile životni vijek kapitalizmu već su radikalizirali eksploataciju prirodnih i ljudskih resursa. Čovjek je postao izgubljen u toj mašineriji, otuđen od procesa i proizvoda rada. Upregnut jednodimenzionalno, postao je i sam robom koja se prodaje u profitno orijentiranom sistemu. Znanje kao emancipacija postalo je vodilja dominacije. Znanstvene metode iskorištene su za proučavanje ljudske prirode i efikasnosti radnih operacija i proizvele su teorije o maksimalizaciji efikasnosti procesa rada (tejlorizam i fordizam izrazi su toga). Čovjek je porobljen u nametnutim uslovima privređivanja, a znanost kao sredstvo iznalaženja novih metoda eksploatacije postala je i sama roba s jednim ciljem: da služi kapitalu tako što će nalaziti nova izvorišta akumulacije kapitala.

Moderniziranjem modernizacije, kako Beck govori, kapitalizam postaje transnacionalan a klase nestaju, država gubi suverenost u eri globalizacije. Globalizacija podrazumijeva procese kojih je posljedica to da transnacionalni akteri, njihove šanse za moć, orijentacije, identiteti i mreže potkopavaju nacionalne države i njihov suverenitet i povezuju se (Beck, 2003, 28). Dakle, pod utjecajem globalizacije koja dovodi do multidimenzionalnosti (na razini institucija), putem sažimanja vremena i prostora, ono što se nekada činilo daleko sada postaje na dohvat ruke te, prema Becku, ova dešavanja dovode nove politike moći koja se odigrava u arenama i donosi na tom putu smjenu „industrijske moderne“ u onu koju on naziva drugom, tj. „refleksivnom modernizacijom“, koja, s druge strane, dovodi nove forme političkog djelovanja i društvenog djelovanja. To, sažeto rečeno, podrazumijeva da sve ono što je spadalo pod genezu socijalne države i svega onoga što je vezano za određeni teritorij, sada se mora preklapati u pojmovima globalnosti. Industrijsko društvo podrazumijevalo je nereflektiranu modernost. Beck je to objasnio i kao proces polumodernizacije, što je podrazumijevalo da se industrijsko društvo nije u potpunosti moderniziralo. Zbog toga je već najavljena refleksivna modernizacija, ona koja dolazi na mjesto već smijenjene epohe prve moderne, s tendencijom da mijenja društveni poredak i koja se još naziva modernizacija modernizacije.

„Refleksivna modernizacija treba značiti: promjena industrijskog društva koja se neplanirano i neopazice odvija u sklopu normalne, osamostaljene modernizacije i uz konstantan politički i ekonomski poredak ima za cilj radikalizaciju moderne, koja rastvara premise i konture industrijskog društva te otvara puteve u drugačije moderne – ili protumoderne“ (Beck, 2001, 76). Prema tome, ta refleksivna modernizacija se sučeljava sa principima industrijske moderne, ali treba naglasiti kao izmjenično refleksivno. Društvo raskida s tradicijom i pod uticajem globalizacije, individualizacije i privatizacije mijenja društvenu podlogu te u gotovo svim sferama dolazi do „smrti“ takozvane *kontejner-države*. Prema Becku, na sceni imamo utjecaj modernizacije koji razgrađuje ranije koncepte i stvara jednu novu formu društva koje ne možemo posmatrati iz perspektive već zastarjele epohe koja je iščezla, što za rezultat ima posljedicu svjetsko rizično društvo, jer se refleksivna modernizacija posmatra kroz kategoriju rizika. Kada vidimo da refleksivna modernizacija, iako po svojoj osnovi naizmjenična, dovodi do refleksije odnosno svojevrsnog zamjećivanja, iako se modernizacija moderne uglavnom provodi nesvjesno ili teško uočljivo, često se negira kao i logički produkt nedovršene moderne i na taj način otvara puteve višestrukim modernama. Posmatranje refleksivne modernizacije je posebno, što potvrđuje teza da ona samu sebe modernizira i izbacuje iz sebe sve ono što je nemoderno. Beckov i Giddensov koncept modernosti je refleksivan, ali u različitom smislu: kod Becka on je automatiziran (kao refleks), dok kod Giddensa on pretpostavlja Beckovu refleksiju, odnosno uočavanje promjene i nove forme znanja koje iznova dovode do transformacije.

A ta refleksivnost dovodi do društvenih podrhtaja. Ona je nezamijećena i time nekontrolirana. *Samosučeljavanje* razara društveni okvir i proizvodi mnoštvo *neintendiranih posljedica* koje se ne mogu ukrotiti u okviru postojećih institucija. Globalizacija rađa nove forme ekonomskih procesa koji prevazilaze nacionalnu državu; epidemiološke i klimatske katastrofe ne mogu biti regulirane lokalnim djelovanjima; kolektivno društveno uporište u klasama se rasformira i artikulacija interesa postaje nemoguća. Ipak, kao zombiji, stari koncepti i institucije opstaju, polumrtvi dajući lažnu nadu izglednosti (Beck, 2001). Društvo je ušlo u sferu u kojoj se samo poništilo, jer je procesom individualizacije razorilo društveno tkivo izgubljeno u procesima globalizacije i dominacije neoliberalizma, odnosno ideologije globalizma. Taj diskontinuitet modernosti, koji se neopaženo dešava, vraća ono od čega je modernost nastojala pobjeći – nezivjesnost i nesigurnost. Rizici koji se rađaju su rizici nove vrste –

globalnog karaktera s nemogućnošću bježanja.

Danas se one zasnivaju na industrijskoj hiperprodukciji. Današnji rizici i ugrožavanja bitno se razlikuju od naizgled često sličnih rizika i ugrožavanja srednjeg vijeka globalnošću svoje prijetnje (ljudi, životinje i biljke) i svojim savremenim razlozima. To su rizici modernizacije (Beck, 2001, 35). Kako je koronavirus pokazao, takvi stavovi i teze su potpuno opravdane, proročanske, a donekle i ublažene. Giddens je kroz koncept moloha aludirao na to da je čovjek proizveo društvenu mašineriju koju ne može kontrolirati i koja ga potencijalno može uništiti (Giddens, 1998, 134). Tomislav Tadić konstatuje to da je metafora moloha prihvatljiva, ali da se mora dodatno radikalizirati i da domino-efekat moloha zapravo jeste dominacija ontologije nesigurnosti u kojoj nas strah tjera na „iracionalno djelovanje“. Slika modernosti korespondira onim što se može i treba shvatiti kao ontološka nesigurnost“ (Tadić, 2020, 28). Koronakriza je potvrdila tu tezu jer je uveliko proizvela niz iracionalnosti, što se posebno ogledalo na iracionalne političke odgovore zatvaranja i lokaliziranja preventivnih djelovanja: s globalnim problemom u koštac se ušlo lokalnim i nepovezanim djelovanjima. Takvim namjerama doprinijela je u punom kapacitetu i instrumentalizacija znanja.

3.0 Modernizacija kao instrumentalizacija znanja

Znanje je upotrijebljeno u svrhu istraživanja prirode na način da se spoznaju svi njezini elementi i zakoni koji će poslužiti da se prirodom ovlada, da se ona podredi ideji napretka te da se uspostavi novi poredak znanosti zasnovan na iskustvenim metodama i matematičkim kalkulacijama u kojima je znanje upotrijebljeno kao moć.¹ Bacon je bio na tom tragu aludirajući na nadmoć ljudi nad prirodom, koja se ogleda upravo u

¹ Koncept moći. Davanjem moći određenim zastupnicima koji zastupaju određenu ideologiju ili ideologije mi na taj način njima dajemo ovlaštenje, tj. pravo na istinu; drugim riječima, oni tako postaju arbitri istine. A zašto neko ima tu moć? Odgovor je veoma jednostavan: Zato jer mu taj drugi tu moć daje. Max Weber je bio na tom tragu, koji upravo razmatra pojmove moći i vlasti. Moć se kod njega temelji na volji, tj. nametanju volje, nezavisno o toga da li se tokom ovog društvenog odnosa nailazilo na protivljenje, otpor. Moć za njega, dakle, „znači svaku šansu da se unutar nekog socijalnog odnosa i uprkos protivljenju sprovede vlastita volja, pa makar na bilo čemu počivala ova šansa“. Weber također aludira na to da bi ta moć ostala i nedefinirana da ne postoje određene metode kojima se ona sprovi, a to su, dakle, vlast i disciplina (Weber, 1956, 28).

znanju, a iz ovoga dolazi i njegova poznata krilatica da je znanje moć. Bacon je predvidio kretanje znanosti i to da se premoć ljudi upravo ogleda u ovladavanju prirodom upotrebom znanja. Radilo se na spoznavanju njezinih zakona kako bi se isti ti zakoni primijenili u praksi i na taj način postali njezini nadređeni.

Moć znanja je neograničena i upotrebom razuma koji pobjeđuje mit treba uspostaviti instrumente za njezino kroćenje, a to je tehnika (Adorno, Horkheimer, 1989). Nove forme znanja odudaraju od onog koje je zasnovano u grčkoj filozofiji, kada je znanje samo po sebi bilo cilj kao otkrivanje istine i pronalazak suštinskog zadovoljenja. Nasuprot tome dolazi nova struja koja je usmjerena na „prikupljačku“ spoznaju, onu usmjerenu na praktičku primjenu znanja, koja će biti upotrijebljena za gospodarenje prirodom. U skladu s tim može se reći da na scenu dolazi instrumentalno znanje koje zamjenjuje intrizično. Moderna upotreba znanja je ona koja dolazi u nekom pragmatičnom, utilitarnom, instrumentalnom, tehničkom smislu u kojem prevladava kvantitet, što, između ostalog, i potvrđuje Adornova i Horkheimerova teza da je brojka postala kanonom prosvjetiteljstva. Primjenom instrumentalnog znanja sa prirode se prešlo na vladanje ljudima. Iz prirode su se crpila neophodna bogatstva i resursi koji su iskorišteni zarad tehnološke inovacije i razvoja znanosti. Prema tome, znanost je bila aktivni sudionik u svrhu podređivanja prirode i društva.

Znanje postaje mjerljivo, daje mu se vrijednost kao što se ta vrijednost daje proizvodima i robnim uslugama te ono dobija formu kvantifikacije, što je kontradiktorno ideji da se znanje trebalo primijeniti s ciljem da se čovjek oslobodi potlačenosti, spozna svijet oko sebe i pobijedi idole (Adorno, Horkheimer, 1989). Znanje je postalo moć u smislu da akumulacija znanja biva pragmatično upotrijebljena za rješavanje praktičnih problema. Na sceni imamo istraživanje prirode i okoline, upoznavanje sa prirodom i njenim zakonima putem kojih čovjek može iskoristiti zakone u korist praktičnih potreba; odnosno, učilo se od prirode da se njome vlada. Na osnovu takvog jednog koncepta znanost je ta koja proizvodi pretpostavke za društvenu moć, a i veoma brzo je uključena u kapitalistički pogon te je na kraju upotrijebljena za akumulaciju kapitala,

² Kalanj konstatuje da zakoniti cilj znanosti jeste da čovjekov život prožme materijalnim izumima i bogatstvima. Cjelokupno je njegovo poimanje znanosti nadahnuto stremljenjem prema bogatstvu i materijalnom obilju, to jeste materijalnom opterećenosti (Kalanj, 1994, 90).

a akumulacija kapitala je društveni proces u kojem se ispoljavaju odnosi dominacije.² Tako se na kraju prešlo sa modela učenja od prirode na preslikavanje takvih načina da se vlada ljudima. Radilo se na programiranju da se racionalno pristupa radu (tejlorizam, fordizam) u kojem je radni proces detaljno razrađen. Takvi koncepti zahtijevali su daljnje implikacije na razvoj mišljenja. Jedan ozbiljniji poduhvat je bio u sferi propagande, kada se iskoristilo znanje o ljudskoj psihi i socijalnim interakcijama te socijalizacija da se populacija indoktrinira i na taj način ispere svijest metodama konstantne istine u koju se treba povjerovati (medijalizacija svijesti). A za takav poduhvat korištene su tehnološke inovacije kulturne industrije. Proizvodi koje proizvodi kulturna industrija uglavnom su oni koje distribuiraju masovni mediji. Takvi mediji su oni koji su glavni realizatori takve ideje, oni su proizvođači takvog sadržaja i zato su glavni i odgovorni za industrijalizaciju umjetnosti.

Koncept prosvjetiteljstva zahtijevao je ideju prema kojoj će se smatrati kao sveopća istina (Adorno, Horkheimer, 1989). Korištene su industrijske inovacije (kulturna industrija koja nameće sličnost i sistematičnost) na polju medijskih tehnologija poput radija, televizije itd. da se ljudima konstantno nameće zvanična istina i na taj način izvrši manipulacija konstantnim ponavljanjem te da se jednom takvom akrobacijom dospije u svaki ćošak čovjekovog doma – koncept koji podsjeća na Platonovu alegoriju o pećini. Instrumentalno znanje je tako iskorišteno u svrhu postizanja određenog cilja koji je bio prožet političkim i ekonomskim namjerama dominacije, a sama znanost je postala instrument moći jer se kroz njezin koncept akumuliraju iste namjere. Eksploatacija i instrumentalizacija su proizvele mnoštvo neplaniranog i zanemarenog.

U skladu s tim, treba prvo naglasiti kakve sve forme rizika imamo, koje je Beck kroz pet teza predstavio u studiji „Rizično društvo“:

1. Rizici koji se proizvode u najprogresivnijem stupnju razvoja suštinski se razlikuju od dobara. Dakle, rizici koji izmiču čovjekovim opažajima: štetne materije u vazduhu, vodi, namirnicama koje ostavljaju posljedice na biljke, životinje i ljude.
2. Rizici modernizacije zakače, prije ili kasnije, i one koji ih proizvode ili od njih profitiraju... (efekat bumeranga).
3. Rizici modernizacije su *big bussiness*... rizici potreba civilizacije su bure potreba bez dna.

4. Dobra možemo da posjedujemo, ali rizici mogu samo da nas pogode; njih nam civilizacija dodjeljuje.
5. Rizično društvo je društvo katastrofa. U njemu vanredno stanje prijete da postane normalno. (Beck, 2001, 36-37)

Na osnovu ovoga možemo zaključiti da je društvo prožeto nesigurnostima u svim sferama, u što možemo i sami da se uvjerimo posmatrajući različite klimatske promjene koje pogađaju svijet; posmatrajući prekomjernu proizvodnju genetički modificiranih namirnica; nesigurnost radnog mjesta i niza drugih primjera. Kod Becka ti rizici nisu samo oni koje je prouzrokovala tehnološka inovacija i razvoj znanosti nego su oni ušli u sferu privatnog života i takva situacija dovodi do riskantnih odluka koje se stavljaju pred svakog pojedinca.

Rizici se, naravno, ne iscrpljuju u efektima i oštećenjima koja su već nastupila, u njima se velikim dijelom ispoljava jedna buduća komponenta. Ona se dijelom bazira na produžavanju sada sagledivih oštećenja u budućnosti, a dijelom na općem gubitku povjerenja ili na pretpostavljenim „pojačivačima“ rizika (Beck, 2001, 50). Pored toga, oni koji bi trebali da preuzmu odgovornost (politički akteri, eksperti i zvanična znanost), umjesto rasprave o suzbijanju, vode rasprave o formama, strukturi, intenzitetu rizika i slično. Beck je ukazao na to da savremeno društvo treba da traga za izgubljenom sigurnosti i povjerenjem. Ono kroz šta moderno društvo prolazi jeste rastvaranje tradicionalnog i uspostavljanje jednog novog društva koje je isprepletено rizicima i nesigurnošću. To se vidi i kroz nestajanje klasa, a socijalna država slabi i na taj način ukida klase, što također dovodi do društvenih i socijalnih nejednakosti. Nova politika je takva da zahtijeva što veću mobilnost. U skladu s tim nastaje tendencija ka individualiziranim formama i uslovima egzistencije koje nagone ljude – zarad sopstvenog materijalnog preživljavanja – da sebe načine centrom vlastitog života (Beck, 2001, 127). Prema tome, dolazi kraj klasa, kako je već spomenuto, te pristiže novo društvo koje vodi jednu novu politiku vlastite egzistencije i borbe za bolji život, stvara veće socijalne nejednakosti i diferencijacije među rodovima. Na tom tragu je bio i Beck kada je aludirao na to da se pojedinac prepušta individualnim nadarenostima te da je težak život i puka borba za egzistenciju posao, zapravo tragika lične sudbine.

Dakle, moderna društva su ne samo dovela do sve većih nesigurnosti i neizvjesnosti u svim oblastima ljudskog života nego i do straha, a

to je kontradiktorno onom što je moderno društvo trebalo uspostaviti s novim poretkom.³ Pored Becka i Giddens se bavio pojmom rizika te on na identičan način navodi da rizik nije isto što i opasnost ili prijetnja: „Rizik se odnosi na opasnosti koje su aktivno procijenjene s obzirom na mogućnosti. U širu upotrebu ulazi samo u društvu koje je orijentirano na budućnost – koje upravo u budućnosti vidi teritorij koji treba osvojiti, kolonizirati“ (Giddens, 2005, 42-43).

Giddens navodi primjer da su prijašnja društva bogatih kultura i velikih civilizacija, poput Rimskog Carstva, imala drugačiji pojam u definiranju rizika, gdje su umjesto rizika koristili koncept sudbine i volje bogova. Takva društva su vjerovala da, kada ih nešto loše zadesi ili kad ih pogodi neka nesreća, je to rezultat npr. kazne Božije ili utjecaj crne magije. Rizik je tako prošao različite interpretacije kroz historiju rastvarajući stare konture oblika života. Kroz proces modernizacije rizik je postao centralna figura refleksivne modernizacije. Poljuljano povjerenje kod ljudi izaziva traganje za izgubljenom sigurnošću te se oni oslanjaju na apstraktne sisteme. Pouzdanju u utvrđene ekspertize... to je stvar proračuna koristi i rizika, u okolnostima u kojima ekspertno znanje ne samo što omogućava taj proračun već zaista stvara univerzum događaja, kao rezultat stalne refleksivne primjene samog tog znanja (Giddens, 1998, 87). Većina aktivnosti koje čovjek obavlja u modernom dobu se odnosi na povjerenje u ekspertni sistem. Kada se nalazimo u toplini svoga doma, automatski smo uključeni u više apstraktnih sistema, čime se gubi povjerenje u osobe, koje podriva manjak informacija. Kada na globalnu scenu isplivaju rizici, povjerenje koje se akumuliralo u ekspertize počinje polahko da isparava, što se vidi za vrijeme pandemije COVID-19. Nema više pukog vjerovanja na riječ da će sve biti u redu.

Rizici koji nas okružuju i problemi kroz koje savremeno društvo prolazi sve više se povlače u sebe. Bauman je opisao takvo stanje poznatom frazom *fluidnost*, koja podrazumijeva da se sve čvrsto rastvara, što pokazuje i društvu pojedinaca koje Bauman preuzima od Norberta Eliasa: „Od pojedinaca samih očekuje se da upotrijebe, svaki za sebe, vlastitu pamet, resurse i marljivost kako bi se uzdigli do stanja koje će ih više zadovoljiti i za sobom ostaviti sve one vidove sadašnjeg stanja na koje imaju

³ Bauman kazuje kako Fever precizno dijagnosticira tu prisutnost straha sa tamom koja je počinjala odmah, tu, iza vrata kolibe i obavijala svijet izvan ograda seoskog imanja; u tami se može svašta dogoditi, ali ne može se znati tačno šta. To potvrđuje tezu ontološke nesigurnosti pojedinaca (Bauman, 2010, 10).

zamjerke“ (Bauman, 2011, 133). Prema tome, vidimo da je jedna od otežavajućih situacija upravo povlačenje društva u individualno djelovanje, čime se zapravo sprečava mehanizam reakcije i nošenja s rizicima koji su globalni i kolektivno osjetljivi. Individualnim djelovanjem, izolacijom nema rješavanja problema COVID-19 nego su potrebni snažni kolektivni mehanizmi za suzbijanje krize. Bauman doprinosi analizi ontološke nesigurnosti kroz problematiziranje društva *nesigurnosti*, *neizvjesnosti* i *nezaštićenosti*, što je centralna tema „Tekuće modernosti“. Povećani utjecaj individualizacije koji je intenziviran u neoliberalnom kapitalizmu garantuje odsustvo socijalne države i mehanizama regulacije. Domino-efekat privatnog ostavlja društvo prepušteno sebi i bez izgleda za zaštitu radnog mjesta i slično. Napuštene su ideje o uređivanju društva a pojedinac biva prepušten sebi u talasima društvenih promjena i tehnoloških inovacija ekonomskih organizacija, što za posljedicu ima da pojedinci rješenje traže u potrošačkim aktivnostima.

4.0 Svjetsko kapitalističko društvo kao svjetsko rizično društvo

Kriza sociologije po automatizmu znači i krizu mišljenja, a ona zbog situacija i promjena kroz koje savremeno društvo prolazi potvrđuje dijagnozu u kojoj dolazi do prekida „normalnosti“. „Franc Ferrarotti tvrdi da bi se: sociologija trebala prije zvati znanošću o socijalnoj krizi negoli znanošću o društvu. Stoga ne začuđuje što se u izrazito turbulentnim vremenima s karakteristikama protrahirane krize svjetskih razmjera obnavlja unutar sociologijska rasprava o naravi sociologije“ (Vrcan, 2005, 157). Kriza znanosti je globalni problem kada na obzoru imamo posmatranje konstituiranih društvenih problema koji se interpretiraju kroz različite stavove socioloških i filozofskih predstavnika. Do izražaja značajno dolazi u vremenu društvenih podrhtaja koje zahtijeva od znanosti da iznalazi rješenja i uzroke protiv društvenog ambisa. Beck je sociologiju vidio na tlu *metodologijskog kozmopolitizma* koji raskida s *metodologijskim nacionalizmom*, odbijajući poistovjećivanje društva i nacionalne države. Dakle, na sceni imamo sociologiju koja se rađa na temeljima kritičkog i refleksivnog odnosa druge moderne što se suprostavlja savremenom globalnom kapitalu. Prema tome, refleksivna sociologija omogućava jedno višedimenzionalno mišljenje i jedan fleksibilni pristup problemima koji su se množili unutar rudimentiranog ranijeg društvenog poretka i razvijali se kroz moderno industrijsko društvo.

Tomislav Tadić u članku „Biti na vulkanu civilizacije“ konstatuje da savremena refleksivna sociologija inherira „mišljenje“ moderniteta koje bi podrazumijevalo referentnu vrijednost razumijevanja njezinog identiteta kroz različite sociološke perspektive (Tadić, 2020). Utjecaj modernizacije uveliko je omogućio da tradicionalno društvo dospije u globalno društvo. Ona daje pretpostavke za formiranje novog društvenog poretka koje omogućavaju napredovanje društva kroz nove tehnologije i kroz prilagođavanje na njih, kao što su brzi prenosi podataka vezani za transport i komunikacije koje će društvu zauzvrat omogućiti jedno stanje boljeg standarda života. Modernizacija i kapitalizam koji je intenzivirao taj proces omogućili su procese globalizacije podstičući društveno-tehnološke pretpostavke za realizaciju svjetskog uvezivanja.

Globalizacija je povezana sa širenjem modernizacije van teritorije nacionalnih država i ona podrazumijeva spoj društvenih, ekonomskih i političkih kultura. Kod globalizacije se opetuje proces koji omogućava preobrazbu načina života kroz sve veću povezanost i međuovisnost pojedinih dijelova savremenog društva. Treba imati u vidu to da je globalizacija, kao što će se u nastavku vidjeti, profitno orijentiran proces koji omogućava brz protok kapitala i usluga van teritorije koja potiče sve veći rast transnacionalnih korporacija koje su neovisne o nacionalnim uvjetima. Ona uvezuje i zbližava različite fenomene. Nisu to samo opjevane blagodati međusobnog zbližavanja svijeta, već i globalizacija problema raznih vrsta. Trenutna situacija u svijetu koja je izazvana COVID-19 pandemijom sastavni je dio globalizacije i jedan od problema jeste zanemarivanje i njegovo zapuštanje do eskalacije koja je poprimila sve elemente pandemije. Svijet je globaliziran i rizike u takvim okolnostima je teško suzbijati, što pokazuje svu moć globalizacije u kojoj je svijet kroz kapital, robe i usluge intezivno povezan, a to vidimo i u slučaju virusa koji je za kratko vrijeme postao gost u cijelom svijetu. Ipak, takva situacija pokazuje manjkavosti i ambivalencije trenutnog poretka. Iako je svijet uvezan, on nije (ili ne želi biti) prilagođen adekvatnim odgovorima na globalne probleme. Globalizacija je proces kojem odsustvuju mehanizmi kontrole i nošenja s neželjenim posljedicama, jer globalizacija je isuviše jednodimenzionalno oblikovana.

5.0 Globalitet, globalizam i globalizacija

Pojam globalizacije danas obuhvata mnogo različitih značenja koja bi podrazumijevala i socijalni proces koji ima tendenciju uvezivanja cijelog svijeta, jedinstveno i sveobuhvatno, i shodno tome ona stvara nove i umnožava postojeće društvene mreže i aktivnosti. Prema tome, naglasit ćemo određene razlike i višeznačnosti globalizacije i pojmova kao što su globalnost i globalitet, što je fundamentalno za razumijevanje globalizacije. Globalitet kao pojam podrazumijevao bi da naše društvo već odavno bivstvuje u svjetskom društvu, što drugim riječima znači da nema usidrenih država. Nijedna država se ne može zatvoriti pred drugom. Prema Becku, takvo svjetsko društvo bi se, zbog svog podrazumijevanja jedne akumuliranosti socijalnih veza koje nisu politički vezane za nacionalnu državu (čemu doprinosi medijatzacija svijesti), moglo posmatrati i kao reflektivno svjetsko društvo (Beck, 2003). Globalitet podrazumijeva da više nema vezanosti za lokalitet kada se desi da se neka opasnost otme kontroli, poput virusa na određenoj teritoriji. Ona se veoma brzo širi i tako predstavlja globalni problem koji pogađa cijeli svijet. On je produkt procesa globalizacije. Beck u studiji „Globalizacija“ navodi razloge nepozivosti globaliteta:

„Rastuća interakcija i gustoća međunarodnog djelovanja; rast moći transnacionalnih koncerna, informacijsko-tehnološka revolucija, univerzalni zahtjevi za ljudskim pravima, bujice slika globalnih kulturnih industrija, policentrična svjetska politika, pitanja globalnog siromaštva, globalno uništavanje okoliša, transkulturni sukobi na jednom mjestu.“ (Beck, 2003, 29).

Može se zaključiti da ne postoji lokalno određen događaj, postoji samo lokalno u globalnom, što, prema Becku, podrazumijeva novo preispitivanje reflektivne modernizacije. Najbolji primjer lokalnog u globalno je trenutna situacija. Kada se tokom decembra 2019. godine pojavila nova bolest koja je okupirala pažnju cijelog svijeta, znanstvenici su otkrili da se radi o virusu korona koji se prvi put pojavljuje u Wuhanu te se veoma brzo širi po svijetu. Od tada virus biva dijagnostificiran širom svijeta. Dakle, od problema koji se desio na određenom lokalitetu, širenjem je veoma brzo postao globalni problem koji je prešao iz lokalne epidemije u Kini u svjetsku globalnu pandemiju.

Sve veća poistovjećenost globalizacije s neoliberalnim kapitalizmom otvara put prema ideologiji globalizma naglašavajući pretpostavke odsustva regulacije. Dakle, globalizacija je sa znanstvenog područja ob-

jektivni društveni proces, ali da se ne bi pravila fundamentalna greška prilikom razumijevanja njezinog značenja, treba napraviti pojmovnu razliku između globalizacije i globalizma. Globalizam označava shvaćanje da svjetsko tržište izgurava ili zamjenjuje političko djelovanje, odnosno ideologiju vladavine svjetskog tržišta, ideologiju neoliberalizma (Beck, 2003, 24). U skladu s tim, globalizam je ideologija koja želi preuzeti vlast i dominaciju na svjetskom tržištu, koja putem procesa globalizacije želi nametnuti određeni svjetski ustroj u korist privatnog interesa. Beck, kao što možemo vidjeti iz navedene teze, naglašava prvenstveno ekonomsku dimenziju globalizacije, koja baca sjenu na druge dimenzije. Ukazuje i na dihotomiju globalizma govoreći da jedna dimenzija jeste ona potvrdna, koja prihvaća svjetsko tržište, i druga strana, koju on naziva „niječući“ globalizam, što podrazumijeva bježanje u različite oblike protekcionizma (Beck, 2003, 25-26).

Globalizam je provođenje neoliberalnih reformi procesima svjetskog uvezivanja, eksploatatorska ideologija i novi vid imperijalizma. Neoliberalizam podrazumijeva političkoekonomsku ideologiju koja smatra da je neophodno skloniti državu iz ekonomske sfere. Ona je samo arbitar različitih interesa i politička forma koja daje pretpostavke za ekonomsku aktivnost i slobodan protok kapitala. To je prepuštanje vladavini svjetskog tržišta i diktatu kapitala. Kao takva, ona je omogućila već dovoljno bogatim da akumuliraju još veće bogatstvo potragom za prilikama na globalnoj skali, dok uporedo bivaju lišeni ograničenja na onoj lokalnoj. Tako su mehanizmi države u smislu političkih regulativa i poreskih nametanja postali nesvršishodni s obzirom na to da kapital može slobodno da putuje, pa se prije ušlo u trku za ponudom što boljih uslova za njegovu akumulaciju. Nacionalna država je izgubila suverenitet i podvrgnuta je kapitalu, a kao glavni akteri moći istupaju svjetske finansijske institucije i transnacionalne korporacije. Tako je ideja socijalne države doživjela svoj kraj, a pod krinkom individualnih sloboda, što je bila glavna ideološka uzdanica neoliberalnih konceptualnih ideologa, a pojedinci su prepušteni samima sebi, lišeni svakog vida izvjesnosti. Neoliberalizam je trijumfalno koračao proklamirajući ideale slobode pojedinaca, a završio je u njihovoj masovnoj pauperizaciji. Promatrano u njegovoj suštini, kao što David Harvey tvrdi, neoliberalni naumi nikada nisu bili emancipatorske vrste, već su uvijek ciljali na povratak moći ekonomskoj klasi, čiji je utjecaj do 1970-ih počeo opadati (Harvey, 2005). S procesima globalizacije realizacija kapitala dobila je, bilo u finansijskoj ili proizvodnoj sferi, ogromne prilike, a procesi svjetskog uvezivanja postali su procesi svjetskog ugnjetavanja.

Globalizacija je poistovjeđena s neoliberalnim kapitalizmom, koja na taj način trasira put prema ideologiji globalizma na način da se daju pretpostavke za odsustvo regulacije. Veliku zahvalnost duguje tehnologiji, koja je bitan aspekt globalizacije što omogućuje komunikaciju širom svijeta. Ideja globalizacije bila je sažimanje vremena i prostora i na taj način jačanje i razvoj znanosti, demokratije, tehnologije, a pogotvo ekonomije. Prema Becku, politički odgovor na globalizaciju je na polju kozmopolitizma.⁴ Dimenzije globalizacije, prema Becku, su identificirane sa državom samo u pogledu nacionalnog, pri čemu on pravi diferencijaciju između pojmova autonomije i suvereniteta i tvrdi da samo metodološki nacionalizam izjednačava ta dva pojma, pri čemu je Beckova ideja da se nacionalne države konstituiraju kao kolektivni državni akteri današnjem društvu (Beck, 2004).

Kozmopolitizam je, prema tome, ključni za razumijevanje stvarnosti u kojoj se društvo nalazi, a sama ideja je upućena na jedinstvo svih građana širom svijeta, dakle, to je nadzor koji se postavlja neovisno od patriotizma. Upravo se Beck zalaže za ideju „kozmpolitskog realizma“ koji je ključni za političko djelovanje. Međutim, pandemija je pokazala svu nedostatnost nadanja u kozmopolitsko djelovanje, pokazujući paradoksalno postojanje nacionalnih granica s postojanjem transnacionalnih prijetnji koje ne poznaju granice. Odsustvo mehanizama upravljanja globalizacijom ne samo da je trasiralo put osiromašenju i nestajanju srednje klase s enormnim uvećanjem privatnog kapitala, ono je dovelo i do zanemarivanja i „raspuštanja“ rizika različite prirode (ekološke, epidemiološke i sl.). Pitanje se postavlja: Kako urediti globalitet ako ne postoji globalni politički entitet?

Politika otvorenih granica dovodi do odsustva regulacije na državnom nivou i to se automatski prenosi i na globalno, čak i onda kada granice bivaju ponovno zatvarane. Za vrijeme pandemije COVID-19 možemo da vidimo da, kada se rizik proširio po cijelom svijetu, veliki trag je ostavio na ekonomiju. Sprečavanje protoka kapitala ima razorne posljedice na ekonomiju. Tome je doprinio upravo politički nezreo potez izolacionizma i povlačenja, koji je razotkrio dvije stvari: da je današnja ekonomija izolirano nefunkcionalna, jer je svijet isuviše međusobno ovisan glede robnih usluga; da ne postoji ideja niti namjera globalnog noše-

⁴ Beckov stav je sljedeći: Politički odgovor na globalizaciju je „kozmpolitska država a ona se zasniva na načelu nacionalne indiferencijacije države i omogućuje suživot identiteta pomoću načela i normi konstitucionalne solidarnosti (Beck, 2004, 134).

nja s problemima. Svijet gubi sposobnost da reagira na sve globalne zahtjeve, od ekonomije, ekologije, a sada više nego ikada i medicinske izazove.⁵ Moderno društvo je društvo rizika, zbog čega je nesposobno za sprečavanje i sanaciju rizika koje je, između ostalog, samo proizvelo (Beck, 2006, 322). Modernizacija je bila dobra podloga te je omogućila da se društvo transformira u globalno društvo koje stvara jednu novu dimenziju, ali je ono vođeno profitom, zanemarujući *neintendirane posljedice* koje se otvaraju i ugrožavaju društvo, pri čemu nema adekvatnih odgovora.

Društvo je vođeno napretkom koje je umjesto proizvodnje veće sigurnosti i veće kontrole samo povećalo probleme nesigurnosti i neizvjesnosti. Posmatranje situacije koja je globalno društvo zadesila i dovela do ogromnih kapitalističkih gubitaka, prema Grace Blakeley, ukazuje na novu fazu kapitalizma i pojavu novog *državno-monopolskog kapitalizma* (Blakeley, 2020). Recesija koju je izazvala pandemija sve je oči usmjerila na državu zahtijevajući intervenciju više nego ikad prije. Globalni kapitalisti od države traže rješenja za spašavanja privatnog kapitala. To je prema njima (ad hoc) pri čemu možemo da kažemo da se sebično radi na vlastitim interesima za vrijeme pandemije koja je planetarni problem i prema tome zahtijeva rješenje za sve ljude.

6.0 Kapitalizam i eksploatacija rizika

Posmatranje rizika onako kako je to Ulrich Beck prezentirao potencira da se desila transformacija iz nečega što je bilo na ličnoj osnovi, a potom prešlo u nešto što je globalno, nešto što više nije lična stvar nego zajednička. Proces modernizacije je poslužio rizicima da se totaliziraju. Već je ranije bilo navedeno pet argumentacija o samougrožavanju civilizacije, a sada će fokus biti na sljedećim: „rizici modernizacije su *big business*. Oni su ultimativni cilj ekonomista koji imaju nezasite poglede kada je u pitanju akumulacija kapitala.“ Industrijsko društvo tako postaje okidač za mnoge opasnosti koje, prema Becku, imaju sve što je sadržano u sintagmi „rizično društvo“ (Beck, 2001, 37).

⁵ Beck navodi da neodgovornost aktera donosi sve veću neizvjesnost, a rizik koji je popratni sindrom pokazuje i globalnu slabost tržišta. Ono što je trebalo da bude garant sigurnosti, otvara sve veće nesigurnosti, pri čemu se otvaraju nezamislive dimenzije rizika. Prema Becku, mi smo svjetsko rizično društvo u kojem se ispoljava kontradikcija: umjesto povećanja sigurnost dolazi do višestruke nesigurnosti (Beck, 2004).

Svijet vođen idejom napretka i tehnoloških inovacija je zanemario dobru dijelom opasnosti koje se razvijaju i koje nas sve ugrožavaju. Kapitalisti u tome vide priliku za ostvarivanje profita; s druge strane, svaka prilika je rizik. Ljudi su svakodnevno izloženi opasnostima koje je nemoguće izbjeći i s kojima „spavamo i s kojima se budimo“. Na to nas podsjeća i COVID-19 kao rizik koji je prisutan jer prolazi kroz različite mutacije. Pored toga, ipak neko od toga profitira jer imamo na sceni potražnju i borbu na tržištu usluga glede farmaceutskog rješenja krize. Mnoge razvijene zemlje se takmiče u proizvodnji i osvajanju tržišta svojim proizvodima nudeći što bolje rješenje za suzbijanje pandemije, što vidimo na primjeru vakcina i nadmetanja u njihovoj proizvodnji. Dakle, za svaki problem traži se rješenje koje je naravno profitabilno obojeno; s druge strane, problema ne nedostaje, tako da je to uvijek dobitna kombinacija.

Giddens navodi da moderni kapitalizam pruža svoje korijene u budućnost u kojoj se ogleda profit. Svaki rizik se pokušava iskalkulirati kako bi se dobili procenti njegovih posljedica te tako dobila slika profita i rizika koji s njom dolazi“ (Giddens, 2005, 44). Ono što je ključno, iskorišteno uz rizik a time orijentirano na profit, jeste pružanje relativne sigurnosti, a to je osiguranje. U skladu s tim, Giddens navodi primjer preraspodjele rizika: „Ako netko svoju kuću osigura od požara, rizik samim time ne nestaje“ (Giddens, 2005, 45). To je način na koji se profit ostvaruje i u riziku vidi dobra prilika. Savremeno društvo funkcionira na taj način, a kapital koji treba umnožavati je nezamisliv bez njih i, prema tome, možemo reći da je to ples po tankoj žici, jer kada se jednom rizici plasiraju, a njihovo djelovanje metastazira, tada je teško pratiti i dijagnosticirati rizik sve dok ne bude kasno. U našem slučaju primjer osiguranja od rizika ogleda se u vakcinama koje treba da osiguraju zdravlje ljudi, a pri tome određene korporacije ostvaruju profit u kriznoj situaciji. Razvijenije zemlje se nadmeću na tom polju nudeći svojoj patent kao najrealniji za suzbijanje virusa i najsigurniji u pogledu zdravlja čovjeka. To nadmetanje koja je vakcina bolja i efikasnija podrazumijeva da će razvijene zemlje voditi borbu, što će rezultirati povećanjem cijene samih vakcina i resursa neophodnih za njezinu proizvodnju. Takva situacija nastavlja krizu, pri čemu siromašnije zemlje dodatno plaćaju ceh. Giddens kaže:

„uhvaćeni smo u upravljanje rizikom. Širenjem proizvedenog rizika vlade se ne mogu pretvarati da ih se to ne tiče. Nužna je njihova međusobna saradnja, s obzirom na to da je malo novih rizika ograničeno nacionalnim granicama.“ (Giddens, 2005, 51)

Odsustvo mehanizama društvene kontrole pokazalo se kontraproduktivno. U borbi protiv nevidljivog neprijatelja u prvom planu bi trebalo biti zdravlje svih ljudi i to da borba protiv istog neprijatelja bude kroz zajedničku saradnju. Na pojedinim slučajevima svjedočimo da države vode politiku u kojoj svoje stanovništvo snabdijevaju vakcinama i gomilanjem vakcina stvaraju određene podjele u društvenom poretku. Svaka od njih želi da što prije obezbijedi svoje stanovništvo vakcinama i na taj način ostvari prednost nad drugima u ekonomskom pogledu. Takve okolnosti otežavaju situaciju i suzbijanje krize u globaliziranom svijetu. Prema tome, Bauman govori o modernosti kao o pukom očekivanju sutrašnjice i boljeg vremena u odnosu na tromu sadašnjost, čija je namjena samo da se približimo budućnosti pod kojom se podrazumijeva viša vrijednost. Metaforički poredi put u budućnost sa hodočašćem, podrazumijevajući da je takav život put ispunjenja, ali da taj put predstavlja i gubitak smisla. Rutine se ne mogu dostići iz razloga što bi takav krajnji cilj lišio sadašnjost smisla. Takav koncept odlaganja zadovoljenja koje je bilo bitna odrednica modernog društva prema Weberu doprinio je uveliko akumulaciji kapitala (Bauman, 2011, 153).

Svjetska zdravstvena organizacija, čija bi uloga u suzbijanju trenutne situacije COVID-19 i iznalaženje najboljih rješenja i uputa kako bi se sačuvalo zdravlje ljudi trebala biti ogromna, zakazala je u koordinacijama. To prije svega možemo vidjeti na primjeru izbora vakcina, gdje su određene vakcine odobrene i ocijenjene kao dobre u borbi sa virusom te su kao takve rješenje za sve ljude. Ipak, na obzoru imamo drugačiju sliku, takmičarsku trku na nacionalnom nivou za određene vakcine koje su priznatije od drugih, što pokazuje kontradiktornost u odnosu na zajednički cilj koji treba postići ili prepreku koju treba savladati, odnosno pokazuje kontradikcije globaliteta: nacionalno je i dalje živo. Tako opća borba protiv neprijatelja završava u nacionalnom takmičenju i partikularnim interesima nacionalno obojenih koncerna.

7.0 Zaključak

Samo savremeno društvo, gledajući iz perspektive modernizacije, smatra se rizičnim društvom, što nam upravo elaborira Ulrich Beck u svojoj studiji „Rizično društvo“, a to se najbolje oslikava u COVID-19 krizi. Važan korak je napravljen kroz proces modernizacije, koja je bila most za prelazak društva iz tradicionalnog u društvo masovne proizvodnje.

Mnoštvo turbulencija kroz ideju napretka koja je podrazumijevala razvoj i inovacije tehnike i tehnologije podržane su u znanosti. Spoznaja kroz ideju napretka motivirana je ciljevima kapitala i njegove akumulacije, dok je nekada znanje u grčkoj podrazumijevalo najviše dobro te je samo sebi bilo cilj. Kvalitet je zamijenjen kvantitetom, pri čemu je instrumentalno znanje zamijenilo intrizično. Upozorenje Becka bio je poziv na akciju i na buđenje društva za pronalaženje i preispitivanje novih termina koji su potrebni za interpretiranje savremenog doba, za pronalaženje novih alternativa. Nakon tridesetak godina od Beckovih kapitalnih ideja pokazuje se autentičnost i tačnost njegovih tvrdnji. Društvo je postalo više nego ikada prije podložno dinamici, mobilizaciji i zahtijeva reakciju, pri čemu upozorava na to da se mora djelovati proaktivno, a ne reaktivno; mora se pratiti stanje, a ne ostati „uspavan“.

Posmatranje globalizacije kroz Beckovu triangulaciju pojmova globalitet, globalizam, globalizacija je nužno za shvaćanje globalizacije u savremenom društvu, pri čemu je autor smatrao da se odgovor na globalizaciju i njezino djelovanje nalazi u kozmopolitizmu, pa je rješenje upravo uspostava kozmpolitske države. Globalizacija je poistovjećena sa neoliberalizmom koji je podloga za globalizam. Neoliberalizam je ekonomska ideologija koja ima za cilj da osvoji ekonomsko tržište, a država bude uklonjena iz takvog ekonomskog procesa. Sve to skupa dovodi do odsustva mehanizama i deregulacije budući da slobodan i nekontroliran protok kapitala omogućava pojedincima na svjetskom tržištu da maksimalno povećavaju svoju dobit. Politika slobodnih granica vodi do odsustva regulacije i konkretnog odgovora na situacija s pandemijom COVID-19.

BIBLIOGRAFIJA

1. Adorno, T., Horkheimer, M. (1989): *Dijalektika prosvjetiteljstva (Dialectic of Enlightenment)*, Sarajevo: Veselin Maseleša – Svjetlost.
2. Beck, U. (2001): *Rizično društvo (The Risk Society)*, U susret novoj moderni. Beograd: „Filip Višnjić“.
3. Beck, U. (2001): *Pronalaženje političkoga. Prilog teoriji refleksivne modernizacije (Finding the political. A contribution to the theory of reflexive modernization)*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

4. Beck, U. (2003): Što je globalizacija? (What is Globalization?), Zagreb: Biblioteka Novi poredak.
5. Beck, U. (2004): Moć protiv moći u doba globalizacije (Power In Global Age), Zagreb: Školska knjiga.
6. Beck, U. (2006): Living in the World Risk Society. *Economy and Society*, 35(3), 329-345.
7. Bauman, Z. (2011): Tekuća modernost (Liquid Modernity), Zagreb: Naklada Pelago.
8. Bauman, Z. (2010): Fluidni strah (Liquid Fear), Novi Sad: Mediteran.
9. Blakeley, G. (2020): The Corona Crash, (How The Pandemic Will Change Capitalism). London: Verso.
10. Giddens, A. (1998): Posljedice modernosti (The Consequences of Modernity), Beograd: „Filip Višnjić“.
11. Giddens, A. (2005): Odbjegli svijet (Runaway World). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
12. Harvey, D. (2005): A Brief History of Neoliberalism, New York: Oxford University Press.
13. Kalanj, R. (1994): Modernost i napredak (Modernity and Progress), Zagreb: Antibarbarus.
14. Markuse, H. (1968): Čovjek jedne dimenzije (One-Dimensional Man), Sarajevo: Veselin Masleša.
15. Steger, M. B. (2005): Globalizacija (Globalization), Sarajevo: Šahinpašić.
16. Tadić, T. (2020): Biti na vulkanu civilizacije: Ulrich Beck, Anthony Giddens, Zygmunt Bauman o ontološkoj (ne)sigurnosti (Being on the Volcano of the Civilization: Ulrich Beck, Anthony Giddens and Zygmunt Bauman on the Ontological (In)Security). *Sophos*, 13(1), 27-52.
17. Weber, M. (1978): Privreda i društvo (Economy and Society), Beograd: Prosveta.
18. Volerstin, I. (2005): Uvod u analizu svjetskog sistema (World-Systems Analysis: An Introduction), Cetinje: OKF.
19. Vrcan, S. (2005): Suvremeni prijevori oko sociologije: Ulrich Beck, Zygmunt Bauman i Ernest Gellner (Contemporary Controversies over Sociology Ulrich Beck, Zygmunt Bauman, and Ernest Gellner), Sveučilište u Splitu.